

> Retouradres Postbus 1600 3800 BP Amersfoort

College van B&W van Gemeente Beek
T.a.v.
Postbus 20
6190 AA Beek LB

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

Olonummer
6364613

Onze referentie
1183794

Datum 4 april 2022
Betreft Wabo advies omgevingsvergunning rijksmonument

Bijlagen
0

Naam	Sint-Martinuskerk
Adres	Burgemeester Janssenstraat 11
Postcode/plaats	6191JB Beek
Gemeente/provincie	Beek; Limburg;
Monumentnummer	8752

Geacht college,

Op 18 september 2021 vroeg u mij u te adviseren over de voorgenomen wijziging(en) van bovengenoemd monument op grond van artikel 2.26, derde lid, van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) in samenhang met artikel 6.4, eerste lid onder a, van het Besluit omgevingsrecht (Bor). U heeft mij daartoe de aanvraag om een omgevingsvergunning toegezonden.

Advies

Ik adviseer u om de gevraagde omgevingsvergunning niet te verlenen voor wat betreft het stabiliseren van de bodem onder de fundamente van de kerktoren. Een belangrijke reden is dat de benodigde informatie / onderzoeksrapporten die de noodzaak van de werkzaamheden moeten onderbouwen ontbreken. Hierdoor kan niet beoordeeld worden of het belang van de monumentenzorg zich tegen het plan verzet.

Voor wat betreft de herinrichting van de narthex bestaat er vanuit het oogpunt van cultuurhistorie geen bezwaar tegen het voorgestelde plan.

Wel adviseer ik u om eerst meer informatie op te vragen of het vanuit constructief oogpunt wenselijk is om een deel van de bestaande wand van de toren te slopen voor het maken van een nieuwe trap naar de kelder.

Hieronder licht ik toe hoe ik tot dit advies ben gekomen. Bij de beoordeling heb ik de stukken betrokken zoals deze zijn ingediend bij de aanvraag.

Het plan

Het plan betreft de stabilisatie van de bodem onder de fundamente van de kerktoren van de Sint-Martinuskerk en de herinrichting van de narthex onder het oksaal. De reiniging en restauratie van de polychromie in de gewelven wordt in de

aanvraag weliswaar genoemd, maar is niet in deze aanvraag opgenomen en wordt dan ook separaat ter advisering voorgelegd.

Motivering

De huidige Sint-Martinuskerk betreft een neo-romaanse kerk, gerealiseerd op de locatie van een vroegere gotische pseudobasiliek met westtoren en is gebouwd naar ontwerp van de architect L. von Fisenne. In 1889-1890 kwamen het priesterkoor, het transept en de sacristie tot stand en in 1892-1893 het middenschip, de zijbeuken en het voorportaal. Na de sloop van de oude toren werd in 1910 het middenschip met zijbeuken vergroot en een nieuwe toren gebouwd door de architecten J. Cuypers en J. Stuyt. Het huidige plan betreft het stabiliseren en vergroten van het dragend vermogen van de bodem onder de fundamenteën van de toren en de herinrichting van de narthex. Ik zal deze twee punten achtereenvolgend bespreken.

Stabiliseren ondergrond en versterken fundamenteën van de toren

In een door het kerkbestuur gelast onderzoek naar recent ontstane scheuren in de kruisgewelven wordt een toenemende scheefstand van de toren als oorzaak van de schade aangewezen. De toename is naar verluidt vastgesteld met behulp van een schietlood. Naar het oordeel van de architect en de constructeur zou het dragend vermogen van de bodem onder de fundamenteën van de toren moeten worden gestabiliseerd en het dragend vermogen worden vergroot door de injectie van kunstharsen en de aanleg van een fundatie-verbindende betonplaat.

Contra-expertise

Vanwege gereede twijfels over deze schadediagnose heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) een contra-expert ingehuurd om de ingediende documenten en onderzoeksrapporten te bestuderen. Ook is de locatie bezocht. Uit het tegenonderzoek komt naar voren dat veel essentiële informatie ontbreekt en dat belangrijke onderzoeken, tegen de eerdere advisering in van andere specialisten, (nog) niet zijn uitgevoerd. Zo is er:

- geen objectieve onderbouwing aanwezig in de vorm van periodieke meetresultaten waaruit blijkt dat de toren onderhevig is aan een toenemende scheefstand en wordt evenmin uit de doeken gedaan wat de mogelijke oorzaak is van deze scheefstand.
- geen document aanwezig waarin het door de aanvrager verrichte onderzoek met het schietlood omschreven of gedocumenteerd is.
- geen op schrift gestelde interpretatie aanwezig van de meetresultaten waaruit blijkt dat de toren daadwerkelijk scheef staat en dat de scheefstand toeneemt.
- geen fysiek onderzoek uitgevoerd naar de opbouw, aanlegdiepte, breedte en de kwaliteit van de baksteen (of wellicht beton) van de funderingen van de toren én de kerk, met vooral ook aandacht voor de zuidgevel van de kerk, waar de overkluizing van de Keutelbeek mogelijk debet is aan problemen in de ondergrond.
- geen opname verricht naar eventuele gebreken in de constructie van de toren waarmee de conditie ervan bepaald kan worden. Hierbij valt te denken aan scheurvorming in de wanden, zowel binnen als buiten.

- niet door een geotechnisch adviseur beoordeeld of de aanwezige zettingsgevoelige lösslagen geschikt zijn om grondinjectie toe te passen met als doel om een bovenliggend extreem zwaar object te stabiliseren.
- geen sprake van het verrichten van periodieke deformatiemetingen over een langere periode (minimaal 1-2 jaar) in de hele kerk, dus niet alleen in de toren.

Een volledig overzicht van de bevindingen en de adviezen voor aanvullend onderzoek van het in het kader van contra-expertise ingeschakelde onderzoeksbureau vindt u in het document dat ik op 20 december 2021 gedeeld heb met de erfgoedambtenaar van uw gemeente. Op basis van dit overzicht heb ik eerder al geconcludeerd dat het plan (nog) niet gereed is om in te dienen als basis voor de aanvraag omgevingsvergunning. De verstrekte gegevens en bescheiden zijn onvoldoende voor de beoordeling van de aanvraag, namelijk de beslissing of het belang van de monumentenzorg zich tegen het plan verzet. Uw gemeente echter heeft aangegeven desondanks een advies van de RCE te willen ontvangen. Zolang het plan niet indieningsgereed is, door onder meer het ontbreken van monitorings- en onderzoeksrapporten, kan een omgevingsvergunning naar mijn mening niet worden verleend omdat het belang van de monumentenzorg (duurzaam behoud) zich daar tegen verzet. Het verrichten van planmatig uitgevoerde, periodieke deformatiemetingen over een langere periode (minimaal 1-2 jaar) in de toren en in de hele kerk is de belangrijkste voorwaarde om tot vergunningverlening te komen. Een toren zal niet plotseling bezwijken ten gevolge van scheefstand. Door middel van monitoren en het bewaken van het zettingsverloop alsook de ontstane schade in en aan de kerk en de toren valt het moment te voorspellen waarop, als de resultaten daartoe aanleiding geven, moet worden ingegrepen. Het gaat om een historisch gebouw en het bepalen van waar op het continuüm tussen niets doen en teveel een eventuele ingreep nodig is, en vervolgens wanneer.

Risico's en belang van de monumentenzorg

De ervaring leert ons voorzichtig te zijn met ingrepen zoals het injecteren van de ondergrond en het versterken van een fundering; het zijn werkzaamheden die je maar één keer wilt en kunt uitvoeren. Dergelijke ingrepen zijn onomkeerbaar en gaan gepaard met **de nodige risico's, want verkeerd of onnodig uitgevoerd**, kunnen zij op de korte of lange termijn voor vervolg- of zelfs meer schade zorgen. Bovendien is er geen alternatief als het fout gaat. Afbreken en opnieuw bouwen is bij een monument geen optie.

In **het voorliggende plan worden noch de mogelijke consequenties en risico's van de voorgestelde ingrepen in beeld gebracht, noch de noodzaak aangetoond om het funderingsherstel uit te voeren, of aangegeven naar welke alternatieven er is gekeken en welke mogelijkheden die bieden.** De onderzoeken bevestigen niet dat de toren scheefstand heeft en in welke richting die optreedt. Evenmin wordt duidelijk of en wanneer metingen en herhalingsmetingen zijn verricht en of het niet om bijvoorbeeld een cyclisch proces gaat (meer en minder scheefstand al naar gelang het jaargetij).

De aangeleverde geotechnische vooronderzoeken tonen niet aan dat de ondergrond geschikt is om via injecteren een stabiele ondergrond te verkrijgen op dusdanige wijze dat een verondersteld toenemende scheefstand van de toren wordt voorkomen of hersteld.

Een betrouwbaar beeld over de aanwezigheid van een voldoende compact sediment en de dikte daarvan, kan pas worden verkregen wanneer zware slagsonderingen gecombineerd worden met gewone sonderingen. Door het gewicht van het injectiemateriaal en met name de betonplaat zullen er nieuwe zettingen gaan ontstaan in de ondergrond die leiden tot onzekerheid, omdat vooraf niet bekend is wanneer gestopt moet worden met injecteren en wanneer, in combinatie met het liften van de bovenliggende constructie, de gewenste tegendruk onder de betonplaat is bereikt. Niet alleen veiligheid maar ook duurzaam behoud is hier in het geding en daarom is het belangrijk te vermelden dat het uitvoerende bedrijf geen garantie geeft op de werkzaamheden.

De stabilisatie van de toren kan consequenties hebben voor de overige constructiedelen van de kerk en daarom dienen vooraf de schades die kunnen ontstaan en in het voorkomende geval de oplossingen in beeld te worden gebracht. Uitgesloten moet worden dat de scheurvorming in de kruisgewelven een **andere oorzaak heeft en dat het 'slechts' onderdeel is van scheurvorming die ook** in de rest van de kerk aanwezig is.

Het is niet ondenkbaar dat de schade in de kruisgewelven veroorzaakt wordt door problemen in de fundering van de zuidgevel van de kerk, problemen met de kapconstructie, de aansluiting van het schip met de toren of openstaande verbindingen.

Een inventarisatie van bouwactiviteiten die op stapel staan in de directe omgeving en die aanleiding geven tot een verhoogd risico voor de toren, kan in deze fase ook worden meegenomen.

Risico en het belang van de archeologie

Bij de bouw van de toren in 1910 en de aanleg van forse funderingen is de bodem flink geroerd en zal ter plekke van de toren en een zone van naar schatting 1-1,5 m daar omheen, op enkele veilig te stellen verspitte vondsten na, geen relevant, intact archeologisch bodemarchief, (meer) aanwezig zijn.

Echter is bij fysiek onderzoek naar de funderingen van de toren en vooral de kerk toch archeologische begeleiding noodzakelijk. Dit houdt in dat archeologische en bouwhistorische belangen bij de graafwerkzaamheden leidend zijn, omdat onderzoek belangrijke informatie kan opleveren over de bouw van de laatmiddeleeuwse kerk, met name aan de zuidzijde, en over eventuele begravingen binnen de contour van de in 1940 gesloopte laatmiddeleeuwse kerkhofmuur. Naar verwachting liggen resten van oude begravingen vooral ten oosten van de toren. Bij het aanleggen van de inspectieputten voor dit funderingsonderzoek is het van belang ruim afstand te houden van de kerkhofmuur.

Na goedkeuring van het Programma van Eisen op basis van het bovenstaande, kan met het funderingsonderzoek gestart worden.

Vanuit archeologisch perspectief is de injectie met kunsthars om de toren te stabiliseren voorstelbaar, op voorwaarde dat de verspreiding van de hars wordt ingedamd. De hars mag zich namelijk niet tot op meters afstand in zijdelingse richting bewegen, want dan gaat een belangrijk deel van het aanwezige archeologische bodemarchief wel verloren. Het injecteren van kunsthars leidt via **een soort van 'fracking' tot fijne scheurvorming in de bodem. De scheuren worden** opgevuld met expanderende hars en de door het injecteren ontstane brokjes bodem worden daarbij aan elkaar gekit. De ontstane massa laat zich dan

archeologisch niet meer 'lezen' en alle hier aanwezige archeologische waarden worden uitgewist zonder onderzoek.

Uit de impasse

Uw gemeente heeft aangegeven ook zelf een second opinion naar de aangeleverde onderzoeksrapporten te willen laten uitvoeren en vervolgens met alle partijen in gesprek te gaan. De RCE juicht deze stap toe en is bereid deel te nemen aan vervolgoverleg. Mocht blijken dat monitoring en vervolgonderzoek toch noodzakelijk zijn, dan kan door alle betrokken partijen een risicoanalyse worden opgesteld en kunnen gezamenlijke afspraken worden gemaakt over de meest ideale monitoringsmethodiek en het verrichten van metingen. Ook kan dan bepaald worden of de metingen moeten worden uitgebreid en of de punten waarop gemeten is of zal worden correct zijn, zodat uitgegaan kan worden van bruikbare onderzoeksresultaten.

Herinrichting van de narthex

De narthex zal ingericht worden als ontmoetings- en bijeenkomstruimte voor activiteiten in de kerk. Na de werkzaamheden krijgt de vloer dezelfde afwerking als bestaand. Voor wat betreft de herinrichting van de narthex bestaat er vanuit het oogpunt van cultuurhistorie geen bezwaar tegen het voorgestelde plan.

In de narthex wordt een trap gepland naar de nieuwe kelder. Ik adviseer u om te laten onderzoeken of het noodzakelijk is om hiervoor een deel van de bestaande wand van de toren te slopen en of dat wenselijk is vanuit constructief oogpunt.

Uitgangspunten

Voor meer informatie over aanpassing, restauratie en verduurzaming van rijksmonumenten kunt u onder andere terecht bij '**Uitgangspunten en overwegingen advisering gebouwde en groene rijksmonumenten**' op www.cultureelerfgoed.nl en op www.stichtingerm.nl

Afschrift en tekeningen

Graag wijs ik u erop dat u op grond van het Bor verplicht bent een afschrift van het ontwerpbesluit en van de beschikking, beide met bijbehorende stukken, op te sturen naar de minister van OCW, via het Omgevingsloket online of omgevingsvergunning@cultureelerfgoed.nl.

Vragen

Mocht u nog vragen hebben over de inhoud van dit advies, dan kunt u contact opnemen met de contactpersoon die in het briefhoofd vermeld staat.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
namens deze,
de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed,

Onze referentie
1183794